

INTEGROVANÝ VĚDNÍ ZÁKLAD 2

BIOLOGIE

Přednáška č.1

NEŽIVÁ – ŽIVÁ PŘÍRODA (návaznost na IVZ I)

ŽIVOT - OBECNÉ VLASTNOSTI (I.)

(základní pojmy, chemické složení, buňka)

Ing. Helena Jedličková

NEŽIVÁ – ŽIVÁ PŘÍRODA

ŽIVOT - OBECNÉ VLASTNOSTI (I.)

Obsah:

- I. *Úvod: biologická část IVZ 2 (povinné a volitelné předměty: podmínky- cíle studia, literatura)*

- II. *Neživá a živá příroda - rozdíly,*
! život, živé soustavy, jedinec, biologický druh !

- III. *! ŽIVOT – OBECNÉ VLASTNOSTI !*

I. ÚVOD

- **A.** *Povinné a volitelné předměty*
- **B.** *Cíle a podmínky studia*
- **C.** *Literatura*

Ad. A. Povinné a volitelné předměty – podmínky studia

- **IVZ-přednášky**= 4 semestry: 1., 2., 3. semestr zakončen testem, 4.semestr - **ZK**
Na přednášky IVZ v jednotlivých semestrech navazují povinná a volitelná cvičení
- Informace, obsah, podmínky studia a literatura viz. IS PdF MU)
- **Povinné předměty navazující na přednášky IVZ:**
 1. semestr - **Terénní cvičení z pěstitelství a aplikované ekologie** - zápočet
 3. semestr - **Základy biologie – kolokvium (teorie z IVZ 1 + 2 +3 + cvičení)**
 4. semestr - **Praktikum z biologie a pěstitelství – kolokvium (IVZ 3+4 + cv.)**
 5. semestr - **Aplikovaná biologie – cvičení.- zápočet**
- **Cvičení z volitelných předmětů Učení o přírodě** - **NEŽIVÁ A ŽIVÁ PŘÍRODA** (1.-10. semestr) mají studentům umožnit:
 - 1, - **snadnější proniknutí do problematiky**, pokud nemají dostatečné středoškolské znalosti z některé části učení o přírodě, požadované v povinných předmětech (znalosti z mineralogie, geologie, fyziologie, genetiky, taxonomie, botaniky, zoologie, ekologie, aplikované biologie..)
 - 2, - **zajímavou formou prohlubovat a rozšiřovat znalosti, praktické činnosti a dovednosti**, požadované v povinných předmětech = **alternativní formy a metody vzdělávání o přírodě**
 - 3 - **profilaci studentů** =specializace na učení o přírodě a environmentální výchovu (= povinné absolvování předepsaných volitelných předmětů- viz. IS)

Ad B. IVZ 2 - *cíle studia*

- **ŽIVOT - podmínky, projevy, biologické zákonitosti**
- **pochoopení základních principů existence života**
 - **absolvent by měl znát gnozeologický základ tak, aby obsah nejen chápal, ale i**
 - **na modelových příkladech pro 1. st. jej uměl vysvětlit žákům**

Ad. C. Literatura:

- **Klíčová slova / viz. tématické okruhy/ lze vyhledat v následujících publikacích:**
(pozn. doporučený studijní materiál je podtržen, ostatní publikace jsou alternativní)

- **1. Stockley,Corinne. : Ilustrovaný přehled biologie, Blesk, Ostrava 1994**

- **2. Stockley,Corinne. : Ilustrovaná encyklopedie biologie, Fragment, Havlíčkův Brod 2000**

- **3. Jelínek,J., Zicháček,V. : Biologie pro gymnázia, Olomouc, Olomouc 1999**

jakékoliv středoškolské event. vysokoškolské učebnice biologie k vyhledání klíčových slov
Další vhodná literatura :

- 4, Učebnice přírodopisu a biologie pro II. st. ZŠ a SŠ

Kvasničková,D.aj.: Přírodopis 5(6) roč., Fortuna, Praha 1993

Kvasničková,D.aj.: Poznáváme život-přírodopis 6(7) roč., 1, Fortuna, Praha 1994

Kvasničková,D.aj.: Poznáváme život-přírodopis 6(7) roč., 2, Fortuna, Praha 1995

Dobroruka,L.J. aj.: Přírodopis , Scientia, Praha , 1998 aj.

- 5, **Hamčová,H., Vlková,I. : Biologie v kostce I, II, Fragment, Praha 1997**

nebo podrobné:

Rosypal,S. : Přehled biologie, Scientia, Praha 1994

Romanovský,A. a kol. : Obecná biologie, SPN, Praha 1984

Doplňující literatura :

- **Beckett.B., Gallagherová,R.M.: Přehled učiva biologie, Svojtka , Oxford-Praha, 1998**

Čížková,J., Bradáčová,L. : Přehled živé přírody, Alter, Praha 1993 aj.

II. NEŽIVÁ A ŽIVÁ PŘÍRODA – rozdíly (návaznost na IVZ 1)

ŽIVOT, živé soustavy, jedinec, BIOLOGICKÝ DRUH

- 1, Živé soustavy jsou tvořeny stejnou hmotou jako je hmota neživých předmětů. (Jsou složeny z chemických prvků a sloučenin!)
- 2, V živých organismech platí všechny zákony fyziky a chemie stejně jako v neživé přírodě.
- !! Rozdíl spočívá v tom, jak je hmota organizována v prostoru a v čase. Hmota živých soustav je organizována velmi složitě, je tvořena BIOGENNÍMI PRVKY (makrobiogenní, mikrobiogenní-stopové) !!
- !! V živé přírodě (v organismu, buňce...) probíhají chemické přeměny, které jsou nutné pro zachování její existence.
Tyto procesy směřují k uchování soustavy a k její reprodukci, tj. k uchování existence jedince a druhu.
Kdyby tomu tak nebylo, soustava by se rozpadla, přestala by být živou.
- !! ŽIVOT je zvláštní forma neživé hmoty:
1, život = přírodní děj 2, život = život jedince (vznik-smrt)
- Živé soustavy se od neživých předmětů liší složitostí organizace.

Jedinec a biologický druh

- **!! Živá příroda se skládá z jednotlivých živých bytostí = jedinec, individum, popř. organismus**
= soustava ohraničená od okolí, časově omezená a schopná vykonávat všechny životní funkce. Mezi ní a okolím probíhá výměna látek a energií v prostoru a čase.
- **!! Biologický druh = soubor organismů podobných vlastností, schopných se navzájem rozmnožovat a mít plodné potomstvo. I druh je ohraničenou soustavou.**

III. Obecné vlastnosti živých organismů

- **jsou společné všem organismům a jako celek je odlišují od neživé přírody !!!**

!!!! Obecné vlastnosti živých organismů (1)

- **1, Zvláštní chemické složení** – hl. organické látky (bílkoviny a nukleové kyseliny, tuky a sacharidy...) => vysoký obsah biogenních látek.
- **2, Složitá makro- i mikrostruktura** – živé organismy jsou vysoce organizované a strukturálně složité organismy, jsou uspořádány stupňovitě (hierarchicky) – např. atomy uspořádány do molekul atd. Cílem je co nejlepší průběh biochemických procesů.
- **3, Buněčná stavba** – všichni kromě virů mají základní stavební jednotku – buňku.
- **4, Metabolismus = přeměna látek a energie**

A, Látkový metabolismus = přeměna látek – organismus přijímá z vnějšího prostředí látky, ty zpracovává na látky tělu vlastní a pak odstraňuje zplodiny metabolismu.

B, Energetický metabolismus = přeměna energie – úzce souvisí s látkovým metabolismem = příjem a přeměna energie z potravy
= rozklad potravy => vznik energie (využije hned, zásoba → ATP – adenosin trifosfát)

!!!!!! Obecné vlastnosti živých organismů (2)

- **5, Růst** – kvantitativní změna organismu, nevratné zvětšování objemu a hmoty organismu, často spojené se změnami tvarů organismu
- **6, Vývoj - ontogeneze** – kvalitativní změna organismu
- **7, Dráždivost (pohyb)** – schopnost reagovat na podněty přicházející z prostředí
- **8, Autoregulace** – pochody uvnitř organismu jsou regulovány v závislosti na vnějším prostředí zpětnými vazbami)
- **9, Rozmnožování a dědičnost** – schopnost organismu produkovat potomky s podobnými vlastnostmi rodičů
- **10, Proměnlivost a fylogeneze** (*9,10 = základ evoluce*)

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)

Ad. 1. Chemické složení živých organismů

- **SUŠINA** = zbytek těla organismu po odstranění vody, obsahuje organické a anorganické látky
- **POPELOVINA** = zbytek těla organismu po spálení, obsahuje jen anorganické látky

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)
Ad. 1. Chemické složení živých organismů

I. PRVKOVÉ SLOŽENÍ:

biogenní prvky –(gennos – vytvářet) tvoří 2/3 Mendělejevovy tabulky prvků;
prvky, z nichž jsou složeny organismy:

makrobiogenní

99,9% živé hmoty ----- je jich 11:
základní: C, O, H, N – 95 %
ostatní: S, P, Mg, Ca, Na, K, Cl – 4,9 %

mikrobiogenní = katalytické

**0,1 % sušiny => v těle malé množství
součástí enzymů
Fe, Cu, Mn, Zn, I, ...
---- stopové: zlato, stříbro.....**

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)
Ad. 1. Chemické složení živých organismů

II. LÁTKOVÉ SLOŽENÍ:

ANORGANICKÉ LÁTKY

■ VODA

tvoří asi 60 – 95 % objemu těla

*dokonalejší a starší organismy mají zpravidla méně vody
(např. medúzy 98 %, houby 35 – 95 %, zelené rostliny 70 – 85 %,
člověk 60 – 63 %, semena 5 – 20 %)*

Význam:

1. rozpouštědlo – organických i anorganických látek , rozkládá
je na lehce vstřebatelné ionty

2. transportní médium - přesuny infúzí, bez potřeby energie

3. chemický aktivátor

4. pH – souvisí se stálým udržením pH

5. termoregulace – poměrně dlouho kumuluje teplo a poměrně
rychle se ho zbaví, zabraňuje přehřátí organismu

6 produkt metabolismu aj.

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)
Ad. 1. Chemické složení živých organismů

ANORGANICKÉ LÁTKY

SOLI

Výskyt:

A, disociovány na ionty (Na⁺, K⁺, Ca⁺, ...)

**B, vytvářejí nerozpustné sloučeniny
(uhličitany, křemičitany, fosforečnany...)**

Význam:

- 1. elektrické a transportní procesy na membránách,**
- 2. součást makromolekulárních látek (barviva, enzymy,...),**
- 3. v nerozpustné formě vytvářejí ochranné a oporné struktury (schránky, kostry..)**

PLYNY

CO₂, N₂, O₂ aj.

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)

Ad. 1. Chemické složení živých organismů

ORGANICKÉ LÁTKY

- **30 % organismu, 90 % sušiny**

Význam:

- **stavební látky => tvoří různé struktury buněk a mezibuněčné prostory**
- **zdroj a přenašeče energie → funkce zásobní**
- **řídící funkce (DNA, hormony, enzymy) aj.**

a, SACHARIDY- CUKRY

Význam:

- **1, rychlý zdroj energie (glukóza, škrob, glykogen,...)**
- **2, stavební látky (celulóza, chitin)**
- **3, schopnost udržovat a přenášet energii vázanou v chemických vazbách**
- **4, snadno se nesou krví - vstřebávají se z potravy- projdou stěnami do tkáňového moku**
- **10 % z organických látek těla**

Ad. 1. Chemické složení živých organismů - ORGANICKÉ LÁTKY

b, LIPIDY - TUKY

- - estery vyšších karboxylových (mastných) kyseliny a alkoholu
- - kapalné nebo pevné látky- většinou nerozpustné ve vodě (=>

Význam:

- 1, tepelný izolátor, ochrana proti vodě
- 2, zásobárna energie (oproti cukrům obrovské množství energie)
- 3, rozpouštědla (např. vitamínů...)
- 4, stavební látky

- 2 % z organických látek těla

Dělení:

- → **neutrální tuky** – estery mastných kyselin (olejová, stearová, palmitová) a alkoholu glycerolu
- → **vosky** – slouží k promaštění srsti - odpuzení vody (např. lanolin – srst ovcí)
- → **fosfolipidy** – stavební látky v buňce (hl. buněčná membrána)

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)

Ad. 1. Chemické složení živých organismů - ORGANICKÉ LÁTKY

c, BÍLKOVINY = PROTEINY

Význam:

- **funkční látky (enzymy, protilátky, některé hormony..)**
- **zásobní látky (např. v semenech luštěnin)**
- **stavební látky (např. keratin, aktin, myosin, kolagen, elastin...),**
- **druhově a individuálně specifické = produkty sekundárního metabolismu (zásada obrany těla)!!!!**

- *- 30 % z organických látek těla*

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)

Ad. 1. Chemické složení živých organismů - ORGANICKÉ LÁTKY

d, NUKLEOVÉ KYSELINY

- makromolekulární látky složené z *nukleotidů*:

■ **→ Deoxyribonukleová kyselina DNA**
-funkce: nositel genetické informace

■ **→ Ribonukleová kyselina RNA**
- funkce: syntéza bílkovin

Obecné vlastnosti živých organismů (I.)

Ad. 1. Chemické složení živých organismů - ORGANICKÉ LÁTKY

FUNKČNÍ TŘÍDĚNÍ ORGANICKÝCH LÁTEK:

- a) **ENZYMY = BIOKATALYZÁTORY**
- b) **VITAMÍNY**
- c) **HORMONY**
- d) **BIOLOGICKÁ BARVIVA**
- e, **TŘÍSLOVINY = TANINY**
- f) **SILICE A PRYSKYŘICE**
- g) **GLYKOSIDY**
- h) **ALKALOIDY**
- i) **ORGANICKÉ KYSELINY**
- j) **TERPENY**
- k) **KLOVATINY**
- l) **LATEXY**

BUŇKA

- DOSTUDOVAT Z LITERATURY:
 - obecná stavba buňky rostlin, živočichů a hub - funkce organel, rozdíly
 - prokaryotická a eukaryotická buňka a třídění organismů

Tématické okruhy-klíčová slova

■ TÉMATICKÝ OKRUH 1. Biologické vědy-předmět a metody zkoumání

- Život -charakteristika živých soustav, základní podmínky a projevy života
- Chemické složení živé a neživé přírody (třídění prvků –
- makrobiogenní, mikrobiogenní , stopové a sloučenin – anorganické látky, organické látky v živých organismech)

■ TÉMATICKÝ OKRUH 5. Organismus -rozmanitost života

- **Prokaryota-prvojaderní: říše nebuněční=podbuněční-hlavně viry** - stavba, význam
- **říše prvobuněční** -hlavně bakterie a sinice -“-
- **Eukariota -jaderní** : říše rostliny, houby, živočichové -“-
- (POZNÁMKA: charakteristika na úrovni přehledu literatura č.11)
-
- /Stavba buňky a základní rozdíly ve stavbě buněk organismů uvedených říší, přenos látek přes membránu - difuze a aktivní transport, turgor a osmóza.
- **Základní buněčné organely** eukariot a jejich funkce(buněčná stěna, cytoplazma, jádro, vakuoly-lyzozomy, mitochondrie, endoplasmatické retikulum, plastidy), mitóza a meióza-vysvětlit význam